

Smrt i problem samoubojstva

Marelja, Mirela

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:931440>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za filozofiju

Sveučilišni prijediplomski studij

Filozofija

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
Stručni prijediplomski studij
Filozofija

Smrt i problem samoubojstva

Završni rad

Student/ica:

Mirela Marelja

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. lic. theol. Marko Vučetić

Zadar, *iz*2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Mirela Marelja, ovime izjavljujem da je moj završni rad pod naslovom Smrt i problem samoubojstva rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 8. svibnja 2024.

Sadržaj

Sažetak.....	5
Uvod.....	7
2.2. Što je smrt?.....	9
2.3. Vrijednosti smrti.....	12
2.4. Smrt i strah.....	13
3. Samoubojstvo.....	15
Zaključak.....	20
Popis literature.....	21

Sažetak

Smrt i problem samoubojstva

Smrt čini glavnu sastavnicu čovjeka i dio je njegova života. Pitanje smrti je kompleksno pitanje koje zahvaća svakog čovjeka te, na razini antropološke strukture, prati kroz cijeli život. Razlika između čovjekove i smrti drugih živih bića očituje se u svijesti koja je prisutna kod čovjeka. Sama prisutnost svijesti kod čovjeka nameće i drugu problematiku; strah od smrti, tugovanje za voljenom osobom, osamljenost i očajavanje za životom koji ostavljamo nakon smrti. Smrt je tematika kojom su se bavili i antički filozofi, a prisutna je sve do danas. Uzrok samoubojstva i moment spoznaje apsurdna u kojem se pojedinac nalazi su jedni od sastavnice života koje ga čine ne toliko poželjnim, ali ne manje važnim za promatranje. Sagledavanje vlastitog života prije odlaska u beskonačno, bilo to svojevolumno ili ne, obilježje je čovjeka i njegova vječnog propitkivanja o nepoznatom i nedostižnom.

Ključne riječi: Smrt, samoubojstvo, Albert Camus, apsurd, Mit o Sizifu.

Abstract

Death and the problem of suicide

Death forms the main component of human being and it is part of his life. The question of death is a complex question that affects every human being and, at the level of anthropological structure, follows him throughout his life. The difference between the death of man and other living beings is distinguished in the consciousness that is present in man. The very presence of consciousness in man raises another problem. Fear of death, grieving for a loved one, loneliness and despair for the life we leave after death. Death is a topic dealt with by ancient philosophers, and it continues to this day. The cause of suicide and the moment of realization of the absurd in which the individual finds himself are one of the components of life that make it not so desirable, but not less important for observation. Looking at one's own life before going into the infinite, whether it willfully or not, is a characteristic of man and his eternal questioning about the unknown and unattainable.

Keywords: Death, suicide, Albert Camus, absurdity, Myth of Sisyphus.

Uvod

Tema ovog rada je smrt i problem samoubojstva. Pri početku rada se navodi definicija fenomena smrti. Fenomen smrti u svojoj definiciji obuhvaća prijelaz živog bića iz stanja postojanja u stanje nepostojanja. Smrt je temeljni dio ljudske egzistencije, ona prati, neovisno o tome koliko je to pojedinac osvijestio, svaki ljudski život.. U pojedincu je, na razini ontološke strukture, smrt prisutna od njegovog rođenja za svijet. Smrt kao fenomen u čovjeku budi osjećaj nesigurnosti i iščekivanja. Čovjek ne zna kada će se susreti sa smrti, zbog toga je smrt mistična i intrigantna. O vlastitoj smrti prosječni čovjek ne razmišlja do određenih godina, a o vlastitoj egzistenciji ne promišlja dok se ne sjeti vlastite smrtnosti. Pri razmišljanju o vlastitoj smrtnosti, u čovjeku se budi strah od smrti. Kako se strah od smrti polako ali sigurno pojavljuje, tako se pojavljuje i strah od nepoznatog. Čovjek ne razmišlja o smrti isključivo kad je u pitanju njegova smrtnost, već i u slučaju gubitka voljene osobe.¹

U radu se, također, ističe razlika između smrti čovjeka i smrti drugih živih bića. Razlika se očituje u činjenici da je čovjek svjestan ili, ako to nije, mogao bi i trebao bi biti svjestan, svoje smrtnosti, dok druga živa bića nisu. Smrt nema predodređeno prostorno i vremensko određenje. Ne zna se kada će se i gdje dogoditi. No, zasigurno će se dogoditi u određenom vremenu i na određenom mjestu. Smrt je nešto što nije mjerljivo ni sa kakvim parametrima. Ona, ako nije nasilna, ne može biti ni etički određena kao objektivno dobra niti zla. Može biti određena kao dobro za čovjeka ili loše za čovjeka, kao pojedinca.

Od nečega se umrijeti mora. Kada promatramo uzroke samoubojstva pojedinca određeni autori poput Alberta Camus, navode da je uzrok samoubojstva pojedinca prihvaćanje apsurdna kao vlastiti početak i kraj. Neki autori navode da je razlog loše imovinsko stanje, gubitak voljene osobe, gubitak ljepote ili loše zdravlje pojedinca.

Određeni autori, pak, navode da je uzrok pojedinčevog samoubojstva on sam. Ponekad je razlog smrti egzistencijalni strah, vjerovanje u neki bolji svijet ili neku višu ideju. No, ponekad je razlog samoubojstva prezasićenost ovim svijetom i svim blagodatima koji ponekad nisu dostupni ni dovoljni pojedincu. Ne postoji univerzalni zakon zabrane samoubojstva, no to nas ne sprječava za detaljnije promatranje uzroka samoubojstva pojedinca. Samoubojstvo kao akt koji pojedinac čini ne bi se trebao predstavljati kao činom poruge i kritike, već kao ozbiljan problem koji se ne odnosi samo na pojedinca već na društvo u cjelini.

Cilj je ovoga rada bolje shvaćanje smrti te njezina utjecaja na pojedinca, bolje razumijevanje problematike samoubojstva kao i uzroka koji pojedinca dovode do oduzimanja vlastitog života.

¹ Usp. M. Biondić: *Smrt*, Ibis grafika, 2015, 54-58 str.

1. Smrt

1.1. Smrt kroz povijest filozofije

Smrt kao stanje može se promatrati kroz dvije perspektive, biološku i filozofsku. Biološke perspektive koja je utemeljena na prestanku rada vitalnih organa organizma koja mogu doći procesom starenja ili teže terminalne bolesti. Filozofska perspektiva ili filozofski pristup ne promatra smrt samo kao kraj funkcioniranja organizma živog bića, već se bavi egzistencijalno-antropološkom promjenom stanja u kojem se živo biće nalazi. Ova perspektiva predstavlja refleksiju stanja smrti, nudi odgovore na etička pitanja vezana uz eutanaziju i samoubojstvo te u konačnici refleksiju o prolaznosti, očajavanju, kratkotrajnosti i jednkrotnosti života. Prvobitno ističemo Platonov nauk o smrti. Platonov nauk o smrti ističe da je smrt prestanak krajnosti i premještanje duše iz jednog mjesta na drugo ili da je smrt ništavilo, točnije kada pojedinac premine da nema nikakva osjećaja ni o čemu. Uspoređuje ga sa snom koji čovjek sanja a zapravo ne sanja ništa.² Platon tumači smrt kao oslobađanje duše od tijela što, kada se promatra iz perspektive tjelesnog svijeta, znači živjeti bez tijela. Sokratovo učenje ističe težnju za smrću. Smatra da upravo zato što o smrti ne znamo ništa, ona za nas može biti najveća mudrost ili najveće dobro, a isto tako može biti i najveće zlo. Zato se smrt i priželjkuje. Još jedan od razloga priželjkivanja smrti je premještanje duše iz ovog svijeta na drugi. Time se teži za besmrtnošću koja je jedan od poriva čovjekove čežnje.³ Promatrajući smrt iz ove perspektive dolazimo do zaključka da je život usmjeren prema smrti, prema rastanku duše od tijela. Odvajajući dušu od tijela ona prelazi iz stanja osjetilnog na stanje inteligibilnog time čineći dušu hijerarhijski višom od tijela, pružajući joj ontološku prednost nad tijelom. U duši je sadržan cijeli čovjekov identitet, sadržano je ono što čovjek jest.⁴ Sokrat se s promišljanjem o smrti i o smrtnom času susreće zatvoren u tamnici zbog optužbe za iskrvarivanje atenske mladeži. Naime, zatvor nije bila jedina opcija, već i smrt koja mu je bila prikazana kao jedna od opcija, druga opcija je bila bijeg iz zatvora, koju je odbio. Imajući mnogo vremena za kontempliranje o smrti, njegova smrt je ubrzo i došla. Nije bilo mnogo patnje ispijajući i zadnju kap otrova iz bočice i tako čineći njegovu smrt vječnom.⁵ Prikazujući ideju pravednog i istinoljubivog Sokrata nameće se činjenica kako je Sokrata usmrtila nepravda i neistinoljublje. Promatrajući Epikurovo shvaćanje i argumentaciju njegovog sagledavanja smrti u kojem Epikur navodi da je smrt za nas ništa, prvobitno moramo sagledati njegovu filozofiju. Središte

2 Usp. Platon: *Obrana Sokrata*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2009, 40 c.

3 Ibid. 28 a-c.

4 Usp. K. Vučetić: Neki aspekti u Platonovoj i Aristotelovoj filozofskoj misli, *Acta Iadertina*, Zadar, 2012, 79-88 str., ovdje:80-81 str.

5 Usp. V. Jankelevitch: *Smrt, Meta*, Zagreb, 2011, 320 str.

Epikurove filozofije jest etika a temeljni princip njegove etike je uroda. Epikur je težio za ataraxie, točnije za duševnim mirom. Uroda bi kod Epikura označavala odsustvo boli i nemira. Temelj Epikurove filozofije koja se bavila pitanjem smrti jest taj da je argumentacijom moguće dokazati da je strah od smrti, jedan od učestalijih čovjekovih strahova, iracionalan. Epikur tvrdi kako smrt za nas ne može imati negativan utjecaj, točnije da ona nema nikakav utjecaj na nas.⁶ Teži se racionalnom dokazivanju da smrt za nas nije ništa time što za nas nije nužno nešto loše te nema nikakav utjecaj na nas. Tvrdi da smrt za nas nije ni loša ni dobra⁷ ona se nas ne tiče i nema nikakvu vrijednost. Za Epikura ne postoji postmortalni subjekt niti vrijeme u kojem bi smrt potencijalno za čovjeka loša. Smatra da se neopravdane nelagode poput straha od smrti treba riješiti jer nije temeljena na racionalnome. Nelagodu stvara strah od smrti, a ne sama smrt. Nju je moguće racionalno dekonstruirati. To je zlo koje stvara nelagodu koje proizlazi od anticipacije smrti ili straha od smrti a ne od smrti same po sebi. Smrt za nas nije ništa jer nema uzročnog utjecaja od vremena, zla i subjekta jer oni nakon smrti, kad čovjeka više nema, ne koegzistiraju, time dolazeći do zaključka da je smrt za nas ništa.⁸

Naspram Epikurovom shvaćanju smrti, Aristotel smatra smrt kao najveće zlo koje se može dogoditi pojedincu. Objašnjavajući da nam se u trenutku kad umremo više ništa dobro ne može dogoditi. Aristotel zlo smrti poistovjećuje sa deprivacijom objašnjavajući da nas smrt lišava i dobra i zla. Rasprave i spekulacije o navedenoj teoriji deprivacije predstavljaju plauzibilno izobličjenje dobra sve do Nagelova modela deprivacijske teorije.⁹ Nagel tvrdi da nije moguće promatrati smrt kao nešto iskustveno loše. Smatra da se smrt jedino može promatrati kao negativno zlo, promatrano kao odsustvo nekog dobra. Ako bismo tvrdili da je smrt loša zbog prisustva boli i patnje kao primjer pozitivnog zla, tada bi bili u kontradikciji. U trenutku smrti, biće prelazi u iskustvenu prazninu u kojoj nije moguća pojava ni dobra ni zla. Ukoliko bi bilo iskustva onda to ne bi bila smrt, jer kao što je spomenuto, smrt jest lišenost iskustva. U trenutku smrti se pretvaramo u ništa, čineći kontradiktornim pretpostavljati bilo kakvu pojavu ili iskustvo pozitivnog zla.¹⁰

2.2. Što je smrt?

U već prije navedenim pokušajima definiranja pojave ili pojma smrti, nastavljamo sa što detaljnijem definiranju smrti. Da bi se govorilo o pojavi smrti, prvobitno se mora implicirati na neki aspekt postojanja živoga bića. Kada živo biće dođe u susret sa smrću, govorimo da to

6 Usp. M. Biondić: Smrt, 54-58 str.

7 Za Epikura dobro i loše je povezano sa urodom i neugodom, ukoliko nema subjekta nema ni doživljaja ugrade i neugode, čineći smrt lišenog dobrog i lošeg.

8 Usp. M. Biondić: Smrt, 54-58 str.

9 Ibid. 69 str.

10 Usp. T. Nagel: Death,, *Nous* 4 (1), 1970, 61-80 str., ovdje: 61-69 str.

određeno živo biće prelazi iz stanja postojanja u stanje nepostojanja. Nepostojanje se definira kao promjena strukture. Primjer koji autor Marin Biondić ističe je stvaranje zvijezda koje u konačnici eksplodiraju te se pretvaraju u potpuno drugu strukturu.¹¹ Kada određena bića prelaze iz postojanja u nepostojanje tada tvrdimo da ona umiru, točnije da nastupa smrt. Potrebno je istaknuti razliku smrti između čovjeka i drugih živih bića. Razlika se očituje u čovjekovoj svjesnosti njegove prolaznosti, eventualne smrti i njegovog potencijalnog kraja dok druga živa bića nemaju svijest o vlastitom propadanju.

Smrt kao fenomen postao je tema rasprave mnogih drugih filozofa, poput D. v. Hildebranda. Hildebrand smatra da je smrt ontološka odrednica čovjeka, da ona pripada metafizičkoj situaciji čovjeka.¹² Daje pogled na smrt iz dvije perspektive; kao sigurnost da će smrt doći i da smo svi na nju osuđeni te kao nesigurnost jer nismo sigurni kada će ona stići, nismo svjesni vremena ni mjesta kada će ona stupiti. Tu se očituje odnos čovjekove svijesti prema smrti. Smrt je intimna, pripada svakoj osobi kao pojedincu te ju smatra strašnim zlom za čovjeka.¹³ Hildebrand ističe iskustvo smrti kod čovjeka. Naime, tvrdi da je čovjekovo prvo iskustvo smrti u slučaju smrti voljene osobe, smrti drugog pojedinca. Tada postajemo svjesni prolaznosti života, iskustva tuge ponekada i ljutnje. Tvrdi da smo mi intencionalno upućeni na žalovanje.¹⁴ Te osobe u konačnici više nema a mi se nalazimo u stadiju žalovanja za onim čega nema. Smrt voljene osobe tada doživljavamo na egzistencijalan način jer s osobom više ne možemo razgovarati, smijati se, pogledati je u oči. Okruženi smo odsutnošću osobe koja je nekad postojala. Naime, takva je vrsta iskustva svojstvena samo nama. U svijetu je samo otišao jedan čovjek i sve ostalo je nastavilo kako je i prije bilo. Osoba koja je umrla sada postaje samo biće u prošlom svršenom vremenu, koje glasi: on je bio.¹⁵ Jedino što preostaje je sjećanje na voljenu osobu koje se prenosi samo dok je istoimeni pojedinac živ, osim u slučaju umjetnosti i književnosti. Tada je sjećanje na pojedinca vječno.

Heideggerova misao nije prvobitno određena pitanjem smrti, no kroz svoja razmišljanja o vremenovanju, posebice u djelu *Sein und Zeit*, ističe misao o smrti. Heidegger definira smrt pomoću tubitka. Tvrdi, da bi se cjelovitost tubitka mogla u potpunosti razumjeti mora se krenuti od kraja tubitka. Dokle god tubitak egzistira, ne postiže čitavost. Tubitak po sebi posjeduje svoj kraj, a u doticaju sa netubitkom ili smrti, tubitak gubi svoj bitak.¹⁶ Tubitak smrću ne završava svoj tijek. Opis nedovršavanja tubitka Heidegger opisuje kao završetak slike ili puta kada

11 Usp. M. Biondić: *Smrt*, 7 str.

12 Usp. D. v. Hildebrand: *Über den Tod*, EOS-Verlag, St. Otilien, 1980, 54 str.

13 Ibid. 44-46 str.

14 Usp. D. v. Hildebrand: *Situationsethik und kleinere Schriften*, Stittgart-Regensburg 1973., 226-228 str.

15 Usp. D. v. Hildebrand, *Über den Tod*, 10-12 str.

16 Usp. M. Heidegger: *Bitak i vrijeme*, Naklada Naprijed, Zagreb, 1985, 270 str.

dođemo do željene destinacije. Riječ završetak analizira na drugoj razini bitka poput kraja kruha ili kiše.¹⁷ Heidegger tvrdi da tubitak posjeduje već svoj kraj opisujući to kao: „ Čim se neki čovjek rodi, odmah je dovoljno star da umre...“.¹⁸ Heidegger definira smrt kao kraj ili krajnju mogućnost samoga sebe. Nečija smrt nije kraj nekog tijeka već znanje o tome kraju pri samom rođenju, jer je taj kraj u njemu samome od početka. Smrt je tubitku krajnja mogućnost njega samoga.¹⁹

Pri opisivanju smrti voljenih osoba i fokusa na tijelu koji ostaje nakon smrti, ističe se da preminuli postaje predmet brige, pogrebnih svečanosti koje su karakteristične od kulture do kulture te dolazi do kulta groba. Kult groba omogućuje onima koji su izgubili voljenu osobu da i dalje metaforički budu s njom. Smrt nije u mogućnosti biti oduzeta od drugoga. Čak i u situaciji gdje bi izabrali smrt sebe preko drugih, idalje ne oduzimamo smrt od drugih, ona je na njima prisutna i ljudi su na nju osuđeni. Pripada svakom tubitku osobno.²⁰ Heidegger također povezuje smrt i govor. Kao što je navedeno u prethodnim paragrafima, razlika između smrti čovjeka i drugih živih bića jest da je čovjek svjestan smrti i posjeduje svoju smrt, što druga živa bića nisu. Tako i Heidegger opisuje kako životinje nemaju svijest o smrti. Oni imaju mogućnost iskusiti smrt kao smrt po onomu što ona jest. Životinje tu mogućnost nemaju. Drugim riječima, životinje ugibaju a ljudi umiru.²¹ Još jedna od razlika po pitanju svijesti o smrti kod čovjeka i drugih živih bića jest ta da je čovjek svjestan svoje prolaznosti i propadljivosti te činjenice da je smrt u njemu urođena od dana kada je udahnuo prvi dah i osjetio prvu zraku svjetlosti. Životinje smrt doživljavaju kao bijeg od opasnosti. Razvile su razne mehanike obrane od grabežljivaca u hranidbenom lancu kao i osjetila da što efikasnije uoče potencijalnu prijetnju za život. Ovdje se promatra odnos između jedinke i vrste. Obrazac reagiranja na opasnost jest ono što je svojstveno određenoj vrsti. To je obrazac koji se naziva nagon te je svakoj vrsti svojstven. Nagon predstavlja zaštitu od smrti. Vrsta štiti samu sebe jer svoje članove osuđuje na prirodnu smrt ili smrt zbog nedostatka nagona.²² Unutar vrste vlada pravilo koje je utemeljeno radi očuvanja vrste pa tako Edgar Morin navodi: „Vrana vrani oči ne vadi“.²³ Samim time što održava vrstu i bori se protiv smrti i grabežljivaca koje ju uzrokuju, životinja nema svijest o smrti. Ona ne zna da je smrt u njoj urođena. Ona nije u stanju vidjeti smrt. Kako nema svijesti o smrti, nema ni ideje o smrti.²⁴

17 Usp. I. Tadić: Smrt kod Hildebranda i Heideggera, *Obnovljeni život* (57) 1, Zagreb, 2002, 53 str.

18 M. Heidegger: *Bitak i vrijeme*, 286. str.

19 Usp. M. Heidegger: *Kraj filozofije i zadaća mišljenja*, Naprijed, 1996, 51 str.

20 Usp. I. Tadić: Smrt kod Hildebranda i Heideggera, 54. str.

21 Usp. M. Heidegger: *Kraj filozofije i zadaća mišljenja*, 211. str.

22 Ibid. 78-79 str.

23 Usp. E. Morin: *Čovjek i smrt*, Scarabeus-naklada, 2005, 79 str.

24 Ibid. 80 str.

2.3. *Vrijednosti smrti*

Smrt kao pojava je neizbježna točka do koje svaki čovjek dolazi. Kako Heideggera ističe ona je dio nas od dana kad smo se rodili.²⁵ Nameće se pitanje što se točno događa čovjeku koji je primjerice bolestan, kad sazna da umire. Prema Kübler-Rossu postoji pet faza kroz koje čovjek prolazi kada sazna da umire. Te faze su negiranje ili poricanje, ljutnja, osamljenost, pregovaranje, depresija i prihvaćanje. Navedene faze ne moraju doći točno ovim redoslijedom, već ovise o individui i njenim karakteristikama.²⁶ Mnogi su filozofi pokušali dati objašnjenje o pomirenju s činjenicom da nas smrt čeka. Pomirenje s činjenicom da ćemo umrijeti može doći pomoću jednostavnog shvaćanja smrti i njezinih odrednica. Smrt kao i smrtni čas je van svih kategorija. Smrt ne spada u kategoriju kolikoće. Da bi se govorilo o kolikoći, treba se govoriti o nečemu što ima mjeru i mjernu jedinicu, a smrt nije mjerljiva nikakvim parametrima. Može se govoriti o velikoj količini boli koja čovjeka može zahvatiti prije trenutka smrti, no ona ne predstavlja nikakvo trajno mjerilo smrti. Smrt predstavlja granicu koja se ne može prijeći, a opet ispred koje se nalazi nedogled prilika i situacija u kojima se čovjek može naći.²⁷ Smrt kao takva prekida svaki kontinuum i nepredočiva je. Već smo u prethodnom poglavlju ovog rada naveli da je smrt promjena, no ta promjena, kako navodi Jankelevitch, ne vodi ni u koju drugu promjenu koja je nama vidljiva i spoznatljiva. Ta promjena koja se događa u trenutku smrtnog časa dovodi do promjene koja nama neće biti vidljiva. Ta promjena vodi u ništa kako Jankelevich navodi u citatu: „Smrtna promjena ishodi prazninom onoga ništa, ničicom ništosti bitka: ovostrana padina preobrazbe neće odvesti na onostranu padinu; Poslije neće slijediti za onim Prije da bi se uspostavila ravnoteža.“²⁸ Smrt također odstupa od svakog topografskog i kronološkog određenja. Mi dobivamo dojam da se smrt događa u točno određenom vremenu, no smrt je neodredivo određena.²⁹ Smrt kao takva stoji na sredini između vremena i ne-vremena. Time je sav naš život određen u jednom momentu koji je u nama od samog rođenja predodređen u vremenu. Imajući na umu navedene karakteristike smrti i smrtnog časa, trebali bismo dobiti sigurnost i doći u fazu prihvaćanja koja je navedena kao jedna od pet faza prihvaćanja činjenice da ćemo umrijeti. I dalje možemo primijetiti da nisu svi ljudi toliko otvoreni prihvaćanju smrti kao samoga kraja koji je u nama od kad smo se rodili te se tu pojavljuje strah od smrti.

Kada govorimo o smrti, često se postavlja pitanje: Je li smrt loša? Ako na smrt gledamo kao na promjenu pomoću koje nismo više prisutni u ovom svijetu, ona je svakako loša za pojedinca.

25 Usp. M. Heidegger: Kraj filozofije i zadaća mišljenja, Naprijed, 1996, 51 str.

26 Usp. E. Kübler-Ross: *O smrti i umiranju*, Hlad i sinovi d.o.o. Zagreb, 2009.

27 Usp. V. Jankelevitch: *Smrt*, 282 str.

28 Ibid. 301 str.

29 Ibid. 305 str.

No veće zlo za čovjeka, kao što je naveo Hildebrand, dolazi kada pojedincu premine bliska osoba. Velika količina boli koja se pojavljuje pri smrti voljene osobe je ponajviše štetna za pojedinca ako u obzir uzmemo emocionalno stanje u kojem se osoba nalazi; žalovanje, melankolija i činjenica da više tu osobu nećete vidjeti. Ostaje samo trag sjećanja koji je u nama ostao i koji pokreće tugu, ne samo u sadašnjosti koja polagano postaje prošlost, već i u budućnosti. Svakim sjećanjem na tu osobu se pobuđuje nepokolebljiv osjećaj prolaznosti i samoće koji je potaknut činjenicom da smo svi mi prolazni, tako i preminula voljena osoba. Zaključujući da je smrt, promatrana s aspekta smrti pojedincu voljene osobe, loša zbog boli. No također i patnje, osjećaja ostavljenosti, osamljenosti i nepokolebljive nostalgije za vremenom koje pojedinac nije doživio.³⁰

Smrt se također može postaviti kao pojava koja ne zahvaća samo pojedinca, već i grupu kojoj on pripada. Mi čak i nakon smrti pripadamo grupi u kojoj smo živjeli. To se očituje u pogrebima, pokapanjima i ceremonijama koje su svojstvene svakom društvu pojedinačno. Svaka kultura posjeduje vlastiti način opraštanja od člana njihove zajednice. Ako na smrt gledamo kao na fenomen koji pogađa samo pojedinca, možemo se naći u zabludi. Naime, ne postoji pojedinac koji nije barem jednim djelom života bivao u skupini, time čineći svoju smrt ne samo individualnom već i smrću člana grupe.³¹ Važnost ovog paragrafa će se očitovati u poglavlju o samoubojstvu, gdje će se prikazivati da samoubojstvo pojedinca ne utječe samo na njega, već i na društvo u cjelini.

2.4. *Smrt i strah*

Čovjek je jedino živo biće koje se užasava od pomisli na smrti, dok je ujedno i biće koje ubija pripadnike svoje vrste i svjesno se izlaže samouništenju.³² Kada čovjek razmišlja o smrti, kao o pojavi koja će se prije ili kasnije upravo njemu dogoditi, dolazi do pojave straha od smrti. Biondić dovodi u pitanje bojimo li se mi smrti ili trebamo li se bojati smrti? Epikur je pokušao dati potencijalni odgovor na pitanje trebamo li se bojati smrti. Epikur tvrdi da se smrti ne trebamo bojati jer se ona nas ne tiče. Tvrdi da se trebamo naviknuti na smrt i na činjenicu da ona za nas nije loša.³³ Nasuprot Epikurovom stajalištu o smrti, Nagel tvrdi da se smrti bojimo te da je to prirodna emocionalna reakcija svojstvena čovjeku, jer smatra da smrt je loša po čovjeka, te nas je zato strah smrti. Objašnjava kako nije strah uzrok smrti, već smrt uzrok straha.³⁴ Neki drugi autori poput Rosenberga, Glannona i Drapera smatraju da strah od smrti nije racionalan strah. Razlog zbog čega strah od smrti nije racionalan jest taj da smrt ne

30 Usp. M. Biondić: *Smrt*, 49.str.

31 Usp. E. Morin: *Čovjek i smrt*, 56 str.

32 Ibid. 87 str.

33 Usp. M. Biondić: *Smrt*, 178 str.

34 Usp. T. Nagel: *Death*, 61-69 str.

podrazumijeva neku vrstu aktualnog iskustva. Mi nismo u mogućnosti osjetiti smrt pa time nemamo mogućnosti za aktualno iskustvo smrti. Iracionalnost straha od smrti, Murphy iskazuje kroz vid smrti kao pojave koja je neizbježna. Strah od smrti kod osobe koja zna da boluje od terminalne bolesti nije ništa drugačija, nego strepnja od smrti kod drugih ljudi. Jedina je razlika ta što osoba koja boluje od terminalne bolesti ima bolju procjenu u vremenu. Naime, kada se promatra smrt pojedinca kao prerana smrt i strah od prerane smrti, dolazimo do zaključka da je navedeni strah od smrti racionalan. Ako se pak smrt promatra kao fenomen koji će svakog pojedinca zahvatiti jer je u nama od dana kad smo rođeni, onda je strah od smrti iracionalan.³⁵ Naime, iz navedenog se može zaključiti da je strah od smrti iracionalan jer smrt nije za nas ništa loše. Stoici imaju sličan pogled na smrt. Smatraju da je smrt jedna od sporednih sitnica koje se događaju u kozmosu, tada nazivan logos. Smrt je, naime, nepobitna činjenica koja je svojstvena i urođena svim živim bićima.³⁶ Smrt u nama raste, ona nije nešto što nam se događa. Čovjek se očituje u životu koji se sa sigurnošću kreće prema putanji koja završava smrću.³⁷ Svi ljudi su smrtni i osuđeni su na smrt. Nemoguće je izbjeći smrt. Strah od smrti nas ne dovodi do toga da mi smrt izbjegnemo, nema svrhu u sebi.³⁸

Očajavanje prije smrti spominje i Kierkegaard. Navodi da je očajavanje nemogućnost postizanja svoga ja. Očajavanje je u čovjeku urođeno. Ono se odnosi na ono što je vječno u čovjeku. Da vječno nije prisutno u čovjeku, on ne bi mogao očajavati. Kierkegaard opisuje očajnika kao pojedinca koji je bolestan, no od navedene bolesti ne umire. Tvrdi da smrt nije spas od očajavanja. Smrt predstavlja kraj toku koji je vječan. Navodi da je suprotstavljanje očajavanju vjera.³⁹ Heidegger opisuje tjeskobu kao jednu od nuspojava shvaćanja nepobitne činjenice da ćemo umrijeti. Tubitak, koji ako egzistira, biva bačen u smrt. Zbog navedenog se stvara tjeskoba. Tjeskoba se ne pojavljuje zbog straha od smrti, već od same činjenice da je smrt nešto u što smo bačeni. Tjeskobni smo jer znamo da smo smrtni. Svaki dan gledamo smrt i promislimo barem jednom, jesam li taj nesretni slučaj, mogao možda biti ja. Tjeskobnim nas čini i činjenica da nikad ne znamo kada i kako ćemo umrijeti.⁴⁰ Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju smrt nema kronološko i topografsko određenje. Ipak, znamo da dolazi, da se prikrada i da je jedini način na koji ćemo je vidjeti taj kad bude ispred nas.

Naime, kroz navedeno možemo zaključiti da je strah od smrti iracionalan, ali to ne znači da nije prisutan. Kada promatramo strah kao emocionalnu pojavu, možemo zaključiti da postoje gore

35 Usp. M. Bindić: *Smrt*, 185 str.

36 Usp. E. Morin: *Čovjek i smrt*, 342 str.

37 Usp. M. Milčinski: *Filozofija i smrt*, CID-NOVA, Zagreb, 2008, 25 str.

38 Usp. M. Biondić: *Smrt*, 184. str.

39 Usp. S. Kierkegaard: *Bolest na smrt*, Srboštampa, Beograd, 1974, 12-17 str.

40 Usp. M. Heidegger: *Bitak i vrijeme*, 285 str.

stvari od smrti. Primjerice, slušamo hvalospjeve o svome životu koji nismo proživjeli. Ovisno o pogledu na smrt, dolazi do pojave straha. Ako na smrt gledamo kao odlazak na počinak, nešto što će nam se dogoditi u snu, bez puno boli i patnje, možemo uvidjeti da strah nije prisutan. Suprotno tome, kao što navodi Heidegger, upravo činjenica da ne znamo kad će nam se smrt dogoditi, gdje i na koji način, stvara osjećaj tjeskobe. Smrt, također, može doći kao spasenje od neograničene i osuđujuće boli na koju smo osuđeni. Upravo zbog toga što ne znamo kada smrt dolazi i ne možemo na nju utjecati, strah od smrti postaje iracionalan.

3. Samoubojstvo

Postoje razna shvaćanja pitanja samoubojstva kroz povijest filozofije. Aristotel je smatrao da samoubojstvo nastaje kao posljedica egzistencijalnog straha. Smatra da se protivi potrebama države. Ne smatra ga hrabrim činom te ga proglašava izrazito nepravедnim. Nepravедnost se očituje u kršenju zakona države te je time pojedinac koji odluči počiniti samoubojstvo nepravedan prema državi. Pojedinac ima neispravne motive pri samoubojstvu. Strah je ono što se nalazi u osnovi razumijevanja uzroka čina samoubojstva.⁴¹ Slično učenje ističe i Platon. Platon je smatrao da je samoubojstvo opravdano samo u slučajevima nemogućnosti obavljanja dužnosti prema državi. Kada čovjek osjeti da nema sposobnost obavljati dužnosti prema državi, (od)uzimanje života je opravdano. Ovdje se ističe prijelaz odgovornosti s volje bogova na volju čovjeka.⁴² Postavlja se pitanje je li strah upravo ono što uzrokuje samoubojstvo pojedinca. Je li moguće da pojedinac postaje svjestan da njegovo postmortalno više neće biti njegovo? Postaje li pojedinac svjestan svoje smrtnosti i prolaznosti te osjeća li nekakvu vrstu poticaja na što brži odlazak? Drugačiji pogled na samoubojstvo i odnos čina samoubojstva i pojedinca ističe Albert Camus.

Samoubojstvo se kao pojava tiče društva isto koliko i pojedinca. Naime, kada se govori o samoubojstvu, govori se o društvenoj pojavi, no važniji pogled na samoubojstvo dolazi kada se sagledava odnos između osobne misli i samoubojstva. Između činjenice da se pojedinac odlučio ubiti i čina samoubojstva. Promišljati o samoubojstvu, činu samoubojstva i zapravo počiniti samoubojstva, dvije su potpuno različite stvari. Naime, kada pojedinac razmišlja o samoubojstvu, on i dalje ima potenciju da živi, da promjeni svoju odluku, da promisli detaljno o postupku koji će počiniti. S druge strane, kada pojedinac prijeđe u akt samoubojstva, povratka u život kao i svjesnost sebe i ovog svijeta više nema. U tom trenutku nema ni sutra, ni jučer, samo danas. Rijetko kada se samoubojstvo događa nizom promišljanja. Često razlog zna bit jedan loš dan ili kontakt s drugom osobom koji je završio nepoželjnom reakcijom. Okidač

41 Usp. K. Vučetić: Neki aspekti smrti u Platonovoj i Aristotelovoj filozofskoj misli, 85-86 str.

42 Ibid. 82-83 str.

samoubojstva je izvan kontrole. Naime, tada se uzrok samoubojstva predaje drugom pojedincu, ne samom čovjeku koji je samoubojstvo počinilo.

Ističe se i druga strana medalje, a to je sami pojedinac koji je uzrok vlastitog samoubojstva. Razlozi koji se često navode kao uzrok samoubojstva su primjerice osobne nedaće, loše imovinsko stanje, neizlječiva bolest, no onaj koji je zapravo najčešće okidač se ne spominje. To je činjenica da je osoba koja je odlučila počiniti samoubojstvo, uočila da ju je život razočarao i uništio. To bi značilo priznati sebi da nakon mnogo godina borbe ista više nema smisla. Prihvatili su apsurd kao svoj početak i kraj. Zanimljiva je činjenica, kako iznosi Albert Camus, da su upravo oni koji su vjerovali u smisao života, počinili samoubojstvo. Jedan od razloga zbog kojeg pojedinci odlučuju napraviti skok u vječno jest činjenica da vjeruju u nešto više od onoga što im je ponuđeno. Vjeruju u neku veću ideju, time smatrajući kako je kraj na ovom svijetu, početak u nekom drugom.⁴³ Naime, navedeno ne mora nužno označavati poticaj na samoubojstvo. Pojedinac se možda odluči na samoubojstvo zbog shvaćanja apsurdnosti života koji živi. Moguće je da ne uviđa zemaljske blagodati, ili ih ne smatra njemu posve bitnim za postojanje.

U ovom se radu ne pokušava opravdati samoubojstvo kao valjani čin za čovjeka, samo ga se pokušava bolje objasniti i razumjeti iz filozofske perspektive. Uzmimo za primjer pojedinca koji je rođen u gorućoj zgradi. Zgrada je visoka i okružena je vatrom izvana i iznutra. Pojedinac koji je rođen u gorućoj zgradi kroz prozor može vidjeti druge zgrade, no niti jedna od njih ne gori. One su okružene cvijećem, drvećem, suncem i svim lijepim. Pojedinac zna da nikad neće izići iz te zgrade. To nije moguće. Ostarit će u toj zgradi. Ne postoji mogućnost izlaska iz nje, a ipak osuđen je da gleda ostale ljude u drugim zgradama koje ne gore. Jedino što mu preostaje je skok u potencijalno vječno zaključujući da ono što mu je dano, nije bilo vrijedno življenja. Kada se promatra samoubojstvo iz perspektive shvaćanja apsurdnosti života u kojem se pojedinac nalazi, Albert Camus to problematizira u djelu *Mit o Sizifu*. U *Mitu o Sizifu*, uopznajemo glavnog lika, Sizifa koji je zbog svojih nedjela, kako su tadašnji mistični bogovi odredili, bio zakovan da gura kamen do vrha brda. Čim bi došao do točke olakšanja od tereta, to jest, guranja kamena, kamen bi se vratio svom snagom natrag na tlo. Kamen nikada ne pregazi Sizifa, oni mu ne daju satisfakciju smrti. Odgovor na pitanje zašto se Sizifu ne bi dala laka ili jednostavna smrt se očituje u njegovim postupcima koji su prethodili kazni. Naime Sizif je zatražio da se vrati na Zemlju da odradi određeni zadatak te kad u konačnici isti završi, vratit će se na svoj besmisleni posao. Kada je Sizif otišao na Zemlju, vidio je blagodati u kojima je već prije uživao, poput ispijanja vina, gledanja zalaska sunca, šetnje u prirodi i uživanje u jelu.

43 Usp. A. Camus: *Mit o Sizifu*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1961, 15-22 str.

Kada bogovi otkriju da se Sizif ne planira vratiti na svoj besmisleni posao, silom ga vrata natrag. Sizifu nije dana laka ili jednostavna smrt jer bi takva kazna bila suviše blaga. Bogovi su željeli da Sizif bude svjestan svih blagodati koje je izgubio. U trenutku kada Sizif pomisli da je došao do ostvarenja svoga cilja, ponovno doživi pad kamena i opet se vrati na početak.⁴⁴ Kao i u prethodnoj usporedbi sa pojedincem u gorućoj zgradi, Sizif se nalazi u paradoksalnoj situaciji, u konstantnom guranju kamena i nemogućnosti ostvarenja cilja. Sizif zna da se nikad neće osloboditi besmislenog, poražavajućeg posla. Isto kao i pojedinac koji je osuđen na svoju goruću zgradu, ne može pobjeći od onoga što mu je dano. Situacija nema izlaza čak ni pri ispunjenju cilja jer cilj u konačnici nije ni bitan. Put koji se konstantno ponavlja, a iz njega nema izlaza, čini da čovjek uvidi činjenicu da je takva vrsta života apsurdna. Ističe se apsurdnost posla koji Sizif obavlja. Guranje kamena do vrha brda samo da bi spoznao da kamen nikad neće ostati na vrhu te da posao neće biti dovršen. Apsurdnost koja je istaknuta u ovom mitu može se primijeniti u svakodnevnim poslovima s kojima se ljudi susreću. Obavljajući navedene poslove iz sata u sat, dana u dan, ljudi spoznaju besmislenost obavljanja posla. Besmislenog obavljanja nečega što, iako donosi novčanu naknadu, ne donosi osobnu satisfakciju. Takva reakcija budi u ljudima spoznaju apsurdna. Sizif nije odlučio počinuti samoubojstvo, barem tako ne navodi Albert Camus, no nameće se određeno pitanje. Ako je mit prikaz neke vrste pisane opomene koja je namijenjena da nas upozori na nedaće koje ljudi ne razumiju, je li navedeni mit stvoren u vidu upozorenja? Mit koji nas želi upozoriti da ne dođemo u stanje obavljanja besmislenog i poražavajućeg rada iz kojeg nema odmora ni izlaza. I time se, uviđajući da život nema smisla točnije da vodi u absurd, odlučimo napraviti finalni skok u nepoznato.

Govoreći o samoubojstvu Hume smatra da postoje okolnosti pod kojima je samoubojstvo racionalno utemeljeno. Ističe kako samoubojstvo ne ometa univerzalne zakone te time ne remeti univerzalni mir i red. Kada govori o važnosti čovjekova života, kao nečeg individualnog i po sebi pojedinačnog i neovisnog, upravo je to ono što čini čovjekov život važnim. Hume ističe da je pod općim zakonima čovjek jednak kamenici.⁴⁵ Time samoubojstvo pojedinca nije ništa drugačije nego smrt nekog drugog živog bića jer su pod općim zakonom svi jednaki. Žrtvovanje čovjeka i njegova života za opće dobro jest upravo ono što društvo uzima za heroje i prijatelje. Bez žrtvovanja, navedeni društveni konstrukti bi bili onemogućeni. Hume time smatra da samoubojstvo nije moralno nedopustivo. Kada se promatra samoubojstvo pojedinca kao nešto loše za društvo, ističe se da čovjek svojom smrću društvu ne čini zlo,⁴⁶ no, također, više ni ne

44 Ibid. 147-154 str.

45 Usp. E. Baccarini: Utilitarizam, unutarnji perspekti i pitanje samoubojstva, Filozofska istraživanja, 2010, 263-275 str., ovdje:263-265.str.

46 Ibid..

čini dobro. Naime, pojedinac je obvezan činiti što je u interesu društva, no kada pojedinac premine ili u ovom slučaju počini samoubojstvo, on više nije vezan za to društvo. Time nije ni dužan djelovati u njegovom interesu. Čak i ukoliko je vezan za određeno društvo, pojedinac nije dužan činiti dobro ukoliko isto društvo čini veliku štetu nad njim.⁴⁷ Naime, Hume ističe i slučajeve kad pojedinac postaje neka vrsta tereta za društvo u kojem se nalazi. Time samoubojstvo ne predstavlja požrtvovnost pojedinca za opće dobro.⁴⁸

Isti se fenomen uočava i kod životinja. Morin ističe, kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, da se životinja kada više nije korisna svojoj vrsti, povlači u osamu te ugiba. Nužno je istaknuti kako smrt životinja može biti povezana sa samoubojstvom čovjeka. Okolnosti se čine iste, no uzrok nije. Čovjek je, kao što je navedeno i u poglavlju o smrti, svjestan svoje smrti, a i samoubojstva. Čovjek je svjestan plana i organizacije koja je potrebna za samoubojstvo. Životinja nije. Nije svjestan da ono što čini jest hrabar i požrtvovan čin za svoju vrstu. Isto kao što Hume navodi da je čovjekovo samoubojstvo u slučaju tereta društvu požrtvovno. Još neki od argumenata za opravdanje samoubojstva su primjerice u slučaju smrtne kazne ili ne izdavanje članova društva pod slučajem prisile.⁴⁹ Naime, od nečeg se mora umrijeti pa tako neki pojedinci preminu od vlastite ruke.

Nasuprot Humeovoj argumentaciji racionalnog opravdanja samoubojstva, Brandt smatra da bi se svaki pojedinačni slučaj trebao promatrati je li racionalno utemeljen. Također, ističe da ne postoji univerzalna zabrana samoubojstva, tako tvrdeći da nije u svakom slučaju samoubojstvo opravdano. Za argumentaciju je li samoubojstvo racionalno utemeljeno, Brandt ističe da moramo promatrati alternativu svijeta u kojem je pojedinac živ. Time u alternativnom svijetu u kojem je pojedinac živ uzeti za standard najbolji mogući scenarij i najgori mogući scenarij. Ukoliko je slučaj da je najgori mogući scenarij prevagnuo nad najboljim mogućim scenarijem te je objektivno poželjniji, samoubojstvo je racionalno utemeljeno. Nadalje, ističe da određeni pojedinci nisu sposobni donijeti racionalnu prosudbu o samoubojstvu navodeći da nemaju sposobnost napraviti navedenu procjenu gdje je samoubojstvo racionalno utemeljeno. Brandt također navodi stanja u kojima se pojedinac može naći, a koja dovode do depresije i time do iracionalno utemeljenog samoubojstva. Primjerice gubitak voljene osobe, gubitak tjelesne ljepote, osjećaj srama, gubitak ogromne svote materijalnog dohotka, bolest, starost ili terminalna bolest. Zbog čega navedeno onemogućuje racionalnu prosudbu o samoubojstvu. Razlog zašto navedeno onemogućuje adekvatnu prosudbu jest zbog toga što je otežano i

47 Usp. D. Hume, *On Suicide* (1873), Penguin Books, London, 2005, 6-9 str.

48 Usp. E. Baccarni: Utilitarizam, unutarnji perspekti i pitanje samoubojstva, 266 str.

49 Ibid.

onemogućeno vizualiziranje standarda u alternativi gdje je pojedinac živ. Time samoubojstvo nije racionalno utemeljeno.⁵⁰

Kada govorimo o samoubojstvu, često se povlači pitanje što je uzrok samoubojstva pojedinca. Edgar Morin ističe da je društvo fokusirano na fenomen smrti u tolikoj mjeri da nije bilo u mogućnosti potaknuti želju za životom kod pojedinca koji se odlučio ubiti. U objašnjenju, ljudi se toliko boje smrti, da ne uviđaju da svojim iracionalnim strahom o smrti, potiču pojedince na samoubojstvo. Time što ne potiču želju za životom. Albert Camus ističe da je društvo glavni krivac za samoubojstvo pojedinca. Razlog zašto je društvo krivo za samoubojstvo pojedinca možemo iščitati iz razloga zbog kojih su ljudi odlučili počiniti samoubojstvo. Kako navodi Žorž Minoa, ljudi su odyjeka bili društveno osuđivani. Bilo zbog neimaštine, izgleda, nevjerovanja u religiju koja se tada štovala. Ljudi su odlučivali skončati vlastiti život prije nego li netko drugi to odluči za njih. Samoubojstvo je u starom vijeku imalo i društvenu diskriminaciju. U vidu da se samoubojstvo kažnjavalo samo kod ljudi koji nisu bili plemićkog roda. Kod plemića se istoimeno nije kažnjavalo. Samoubojstvo se kod plemića smatralo hrabrim i požrtvovnim činom. Imalo je altruistično značenje. Kod plemića je samoubojstvo časno, dok je kod običnog puka smatrano kukavičlukom. Ne različito od Aristotelovog shvaćanja samoubojstva.

Zanimljivo je kako društvo koje je, kako navode određeni autori, krivo za samoubojstvo pojedinca odlučuje darovati epitete preminulome. Tako se često navodi da je osoba koja je počinila samoubojstvo kukavica, ističući pritom kako se pojedinac nije mogao nositi s teškim životom, kad je toliko ljudi prije njega to uspjelo. No navedeni epitet nije opravdan. Svaki čovjek nije isti, nekome je mala poteškoća u životu nemogućnost pronalaska posla, i upravo to bude razlog samoubojstva. Dok drugom pojedincu to može biti tek početak. Osuda zbog obavljanja čina samoubojstva ne pridonosi društvu ni pojedincu. Razumijevanje uzroka samoubojstva i obilježja samog čina koji je nastao, štoviše, mogu pomoći. Mogu dati novi pogled na razumijevanje čovjeka kao kompleksnog bića i njegovih spoznaja i vjerovanja koji su doveli do kraja.

50 Ibid. 268 str.

Zaključak

Smrt kao pojava koja zahvaća svakog pojedinca ne bi trebala izazivati strah. Iracionalan je te ne pridonosi činjenici da je smrt u nama od kada smo se rodili, ona ne prestaje rasti, njezina prisutnost je kontinuirana, ontološki zadana i egzistencijalno diskretna. Brigom i strahom od smrti ne utječemo na nju, niti je možemo promijeniti. Ne znamo kada će nam se smrt dobiti niti hoće li biti bolno. Time strah i očajavanje od smrti nisu racionalni. Za lakše prihvaćanje smrti kao dokidanja tubitka, bilo bi poželjno na smrti gledati kao na nešto utješno, kao odlazak na počinak nakon napornog dana. Pridavanje umjetničke konotacije fenomenu smrti, smrt ne postaje toliko strašna. Ne donose utjehu niti izbjegavanje neizbježnog kraja. Koliko god čovječanstvo odbijalo prihvatiti smrt kao dio njihove zajednice i njihovog svakodnevnog života, ona je, naime, uvijek tu. I sveprisutna je. Smrt ne bira po rasi, spolu, ekonomskom dohotku, ljepoti ni društvenom statusu. Smrt uzima i najbogatije kao i najsiromašnije, pitanje je samo u koje vrijeme će zahvatiti kojeg pojedinca. Smrt uvijek naplati svoj dug.

Samoubojstvo je problem koji zahvaća društvo kao cjelinu. Društvo često odbija sudjelovati u polemikama o samoubojstvu. Ono može sagledavati samoubojstvo kao vlastiti čin podbacivanja nad poteškoćama vlastitih članova. No pitanje zašto je samoubojstvo pogubno za društvo, ističe drugačije poglede na odnose društva i pojedinca. Primjerice, društvo može smatrati da samoubojstvom vlastitog člana, pojedinac oduzima radnu snagu preostalom društvu. Naspram pragmatičnom pogledu osude samoubojstva u društvu možemo sagledati i osudu samoubojstva s antropološkog stajališta koji čovjekov život promatra jedinstvenim i neponovljivim te je samim time i samoubojstvo osuđeno. Osuđeno je zbog oduzimanja života živom biću čiji je život neponovljiv i jedinstven. Naime, društvo ne može osuditi samoubojstvo pojedinca koliko pojedinac može osuditi sebe prije samog akta samoubojstva. Pojedinac je taj koji odlučuje učiniti skok u nepoznato. On sebi potpisuje vlastitu sudbinu. Koliko god samoubojstvo bilo štetno i nepovoljno za društvo, ono je prvobitno nepovoljno i štetno po njega samoga. Time osuđivanje samoubojstva u vidu pridavanja epiteta poput kukavice ne pridonosi pojedincu ni društvu. No, bolje razumijevanje problema samoubojstva i uzroka akta samoubojstva pridonosi poticaju za promjene koje su nužne. Samoubojstvo nije samo problem pojedinca, on je i problem društva. Ukorijenjen je u društvo te je dovoljan mali poticaj da bi pojedinac promotrio svoj postmortalni subjekt vlastitom rukom. Ukoliko se pogled na problem samoubojstva kao i govor o istoimenome problemu ne promjeni, društvo neće imati beneficiju, kao ni pojedinac. Pojedinac gubi na društvenosti, društvo u gubi na otvorenosti prema cjelini individualnog života, dok smrt ne gubi ništa. Smrt nikada ne gubi i nikada ne dobiva, ona je poništenje onoga što je nekada bilo i onih koji su nekada bili.

Popis literatutre

1. Biondić M. Smrt, Ibis grafika, 2015.
2. Baccarini E., Utilitarizam, unutarnji perspekti i pitanje samoubojstva, 263-275 str., Filozofska istraživanja, 2010.
3. Camus A., Mit o Sizifu, Veselin Masleša, Sarajevo, 1961.
4. Kierkegaard S., Bolest na smrt, Srboštampa, Beograd, 1974.
5. Heidegger M., Bitak i vrijeme, Naklada Naprijed, Zagreb, 1985.
6. Heidegger M., Kraj filozofije i zadaća mišljenja, Naprijed, 1996.
7. Hildebrand D., Situationsethik und kleinere Schriften, Stittgart-Regensburg 1973.
8. Hildebrand D., : Uber den Tod, EOS-Verlag, St. Otillien, 1980.
9. Hume D., On Suicide (1873), Penguin Books, London, 2005.
10. Jankelevitch J., Smrt, Meta, Zagreb, 2011.
11. Kubler-Ross E., O smrti i umiranju. Hlad i sinovi d.o.o. Zagreb, 2009.
12. Milčinski M., Filozofija i smrt, CID-NOVA, Zagreb, 2008.
13. Morin E., Čovjek i smrt, Scarabeus-naklada, 2005.
14. Nagel T., Death,, Nous 4 (1), 61-80 str.,1970.
15. Tadić I., Smrt kod Hildebranda i Heideggera, Obnovljeni život (57) 1, 41-61 str., Zagreb, 2002.
16. . Platon: Obrana Sokrata, Matica Hrvatska, Zagreb, 2009.
17. Vučetić K., Neki aspekti u Platonovoj i Aristotelovoj filozofskoj misli, Acta Iadertina, 79-88 str., Zadar, 2012.